

**ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ УКРАЇНИ В
КОНТЕКСТІ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ**

У статті охарактеризовані проблеми формування та невиснажливого використання екологічної мережі України в контексті збалансованого розвитку. Встановлені три групи небезпечних чинників, які призводять до втрати біоландшафтного різноманіття: екологічні, соціально-економічні й антропогенні (техногенні). Указані недоліки управління заповідними територіями, які формують просторові елементи екомережі.

Постановка проблеми

Збереження біоландшафтного різноманіття України й невиснажливе його використання сьогодні розглядається як один з пріоритетів у сфері природокористування, екологічної безпеки, охорони природи та є невід'ємною умовою збалансованого розвитку держави.

Аналіз останніх досліджень свідчить, що географічне положення України, її фізико-географічні умови сприяли тому, що вона має надзвичайно багату й різноманітну біоту. Займаючи менше 6 % площі Європи, вона володіє не менше ніж 35 % її біорізноманіття і за цим показником випереджає майже всі європейські країни, поступаючись лише Франції та Італії [10]. Європейські експерти вважають, що Україна розташована в тій частині Європи, де щільність генетичного різноманіття коливається в інтервалі 23–430 умовних одиниць (вищий рівень характерний лише гірським районам Карпат і Криму) [8]. Багатство біорізноманіття в Україні збільшується в такій послідовності: галофітні ценози (350 видів), водні угруповання (350), луки (600), болота (600), ліси (менше 800), степи (біля 1050 видів судинних рослин). На території України поширено понад 3500 асоціацій рослинних угруповань, до Зеленої книги віднесено 127 синтаксонів [12]. В охороні загального біотичного різноманіття, за справедливим зауваженням В.М. Тихомирова, ключову роль відіграє збереження рослинного покриву, який проводить первинний синтез органічних речовин та є їжею для тварин. Без збереження рослин та рослинності неможливе збереження видів тварин.

Завдання щодо збереження (і відтворення) біотичної різноманітності входять до глобальної концепції стратегії й тактики виживання людства, це: планування й збалансоване використання земельних, водних і лісових ресурсів; боротьба зі зменшенням площі лісів; невиснажливе використання природних екосистем; невиснажливе ведення сільського господарства; зниження рівня техногенних забруднень води, ґрунту й повітря; раціональне використання ресурсів моря [1, 4].

З метою збереження біоландшафтного різноманіття необхідно створити екологічну мережу й забезпечити ефективну систему менеджменту для неї. Проте наразі існують певні проблеми формування екомережі України, які характеризуються екологічними, фінансово-економічними, соціальними й нормативно-правовими чинниками (асpekтами).

Об'єкти та методика досліджень. *Об'єкт* досліджень – ключові території та інші просторові елементи екологічної мережі, а також нормативно-правові акти, концепції, методики й методичні рекомендації щодо їх створення та критерії вибору. *Завдання* досліджень – встановлення основних проблем збереження біоландшафтного різноманіття та виділення групи чинників, які ускладнюють формування невиснажливої екологічної мережі України.

Для зменшення загроз біоландшафтному різноманіттю розроблено цілу систему специфічних заходів. Це, передусім, створення нових і підтримання діючих заповідних об'єктів і територій (акваторій), інтродукція, біоконсервація, клонування. Ці охоронні території забезпечать необхідні умови для зменшення шкідливого впливу на біоландшафтне різноманіття, сприятимуть збереженню цілісності екосистем. Біоландшафтне різноманіття складає національне багатство України, тому його збереження є обов'язкою умовою екологічної безпеки й збалансованого розвитку. Адже воно має значення для всіх видів людської діяльності: економічної, соціальної, екологічної, культурно-духовної, визначаючи його менталітет. З метою охорони, збереження, примноження біоландшафтного різноманіття, зменшення загрози від екологічної небезпеки (втрати), необхідно перейти від стратегії збереження осередків ("островів") до створення цілісної, об'єднаної просторово-територіальної системи – національної екомережі. Такі екомережі розробляються в різних європейських країнах.

Цілісна ідея створення Європейської екомережі вже сформульована і вагомі кроки щодо її розбудови зроблені в ряді країн ЄС. Що стосується України, то роботи в напрямку формування Національної екомережі і нашої ділянки у Європейській екомережі теж розпочаті. На жаль, існують певні проблеми формування екомережі, яка б гармонійно вписувалась в Генеральну схему планування території України та в загальну структуру Європейської екомережі.

Ключовими територіями (природними ядрами) екологічної мережі, як правило, виступають заповідні території. Станом на 01.01.2006 р. у складі природно-заповідного фонду (ПЗФ) України нараховувалось 7243 територій та об'єктів загальною площею 2807,1 тис. га, що становило 4,65 % від території країни. Кількість територій і об'єктів загальнодержавного значення – 604, що займають площу 1450554,7 га (трохи більше половини всього ПЗФ держави), 6641 територія і об'єкти ПЗФ – місцевого значення, площею 1474,1 тис. га. До вищих категорій заповідання належать 4 біосферні, 17 природних заповідників, 15 національних природних парків (НПП). У 2006 році були створені ще два НПП ("Великий Луг" в Запорізькій області, площею 16,8 тис. га та "Мезинський" в Чернігівській області, площею 31 тис. га). Статус національного природного надбання мають 46 регіональних ландшафтних парків, 2693 заказники (303 загальнодержавного значення), 3057 пам'яток природи (132 загальнодержавного значення), 42 дендрологічні парки (19 загальнодержавного значення), 539 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва (88 загальнодержавного значення), 25 ботанічних садів (17 загальнодержавного значення), 12 зоологічних парків (7 загальнодержавного значення), 793 заповідні урочища. Проте просторово-часова закономірність їх розподілу по території України сформована

нерівномірно як в широтному, так і меридіональному аспектах і має суттєві недоліки. Наприклад, екологічна мережа повинна складатися не лише з існуючої, але й перспективної, тобто офіційно запроєктованої й неофіційно запропонованої мережі земельних ділянок, які мають виступати її просторовими елементами. Перспективна й існуюча екомережі мають складати єдину завершену репрезентативну систему ключових територій (природних ядер) та супроводжуватись одночасно геосозологічним забезпеченням [5, 9, 12].

Значне біотичне різноманіття, мальовничі ландшафти, унікальні об'єкти, історико-культурна спадщина “говорять” про те, що в резерві України є ще досить значна кількість об'єктів і територій, які потрібно лише відповідно оформити згідно з правилами процедури. Україна має створити ще чимало природоохоронних об'єктів та дотримуватись взятих на себе міжнародних зобов'язань в рамках виконання міжнародних конвенцій та угод. Проте існують суттєві проблеми формування ефективної (раціональної) національної екологічної мережі. Численні небезпечні чинники, які призводять до втрати біоландшафтного різноманіття можна поділити на такі категорії: **екологічні, соціально-економічні** й **антропогенні** (техногенні).

Результати досліджень

Проблеми створення ефективної екомережі пов'язані з причинами загроз (термін вживають, розглядаючи проблеми екологічної безпеки) біорізноманіттю. Важливими з них, з **екологічного погляду**, є:

1) зникнення біологічних видів (пряме чи опосередковане знищення, вимирання), їх окремих ізольованих популяцій, що відзначаються певними анатомо-морфологічними, етологічними й екологічними особливостями, унікальних флоро-фауністичних комплексів, ценозів й екосистем;

2) знищення (деградація, деструкція, реконструкція, трансформація, антропогенізація) певних типів ландшафтів в результаті аграрного освоєння (розораність, меліорація, хімізація), урбанізації, гірничо-промислові розробки, підтоплення, шляхове будівництво тощо;

3) зменшення чисельності біологічних видів до критичного рівня, що призводить до повної або часткової втрати їх генетичного різноманіття;

4) інтродукція (спрямована, направлена, штучна чи спонтанна) чужорідних біологічних видів, що призводить до зникнення аборигенних видів, руйнування їх місць (середовищ) існування;

5) використання і звільнення живих організмів, видозмінених внаслідок біотехнологічних прийомів [6, 7].

До **соціально-економічних** чинників втрати біоландшафтного різноманіття та відсутність ефективної національної екомережі відносяться [2, 8, 9, 11, 14]:

1) низька політична значимість збереження й захисту біорізноманіття;

2) відсутність дієвої національної програми та міжвідомчої нескординованості дій щодо охорони біотичного й ландшафтного різноманіття, раціонального використання земель, боротьби з опустелюванням й деградацією. Відсутність цілеспрямованої політики й координації з питань охорони та збалансованого використання земельних ресурсів, невизначеність природоохоронної цінності земельних ділянок та її незакріпленість в Земельному кодексі (у правах користування землею не закріплені суттєві обмеження господарської діяльності, необхідні для виконання територією функцій екомережі). Це призводить до зниження темпів заповідання, формального існування більшості об'єктів ПЗФ, яке виражається у відсутності землевпорядних проектів з точним визначенням їхніх меж, невнесенням об'єктів ПЗФ у земельно-кадастрову документацію;

3) низька зацікавленість у збереженні біорізноманіття не тільки з боку урядових структур, але й бізнесових кіл, місцевого населення, громадськості;

4) відсутність ефективних економічних й фінансових інструментів (недостатнє фінансування) і стимулів захисту й збереження біоландшафтного різноманіття (частка вкладень в раціональне природокористування наразі зменшилася в 3 рази порівняно з 1990 роком, а надходження нових ресурсозберігаючих технологій збільшилось лише на 5 %, при цьому 80 % корисних копалин, які видобуваються, надходять до "тіньової економіки"). В Україні не відпрацьовано механізм економічного стимулювання суб'єктів господарської діяльності за впровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій ведення аграрного виробництва. В умовах фрагментації земель, що зумовлена реалізацією земельної реформи, не налагоджено механізм створення природоохоронної інфраструктури селитебних територій. Відсутність механізму обчислення реальної вартісної цінності конкретних об'єктів і складових компонентів біорізноманіття не дозволяє порахувати збитки за шкоду, заподіяну біорізноманіттю й визначити ступінь відповідальності за порушення екологічного законодавства;

5) відсутність чіткого визначення природоохоронних режимів територій і їх контролю з боку держслужб, невідпрацьованість механізмів реалізації законодавчого забезпечення виконання зобов'язань Україною щодо природоохоронних конвенцій;

6) недосконалість процедури створення об'єктів ПЗФ, яка передбачає пріоритет волі організації-землекористувача перед волею держави і призводить до того, що користувачі й власники земельних ділянок не дають погодження на створення нових об'єктів ПЗФ;

7) недосконалість організаційного забезпечення й контролю за виконанням заходів, намічених "Загальнодержавною програмою формування національної екологічної мережі на 2000–2015 роки" на

місцевому рівні. Відсутність ефективних механізмів створення таких просторових елементів екомережі, як екологічні коридори (сполучні території) та буферні зони;

8) відсутність винесення в натуру меж прибережно-захисних смуг, смуг відведення, берегових смуг водних шляхів й водоохоронних (санітарної охорони) зон для більшості водних об'єктів. У земельно-кадастрову документацію зазначені землі як землі водного фонду не внесені;

9) відсутність ефективного міжсекторального співробітництва, повільний процес інтеграції збереження біорізноманіття й програми розвитку економічного й соціального секторів;

10) недосконалість системи природоохоронного моніторингу, в тому числі біорізноманіття, виникнення кризових явищ, ґрунтового покриву;

11) низький рівень екологічної освіти і культури (духовності, традицій українського народу, поваги до природи, гармонізації взаємовідносин, системного розвитку, дотримання принципу самообмеження), відсутність Екологічного кодексу, недостатня обізнаність державних службовців, фахівців та широкої громадськості у питаннях захисту й збереження біорізноманіття, успадкований менталітет “централізованого планування”, який часто перешкоджає ініціативам й діяльності на місцевому рівні;

12) відсутність ефективного горизонтального співробітництва між зацікавленими сторонами у захисті й збереженні біорізноманіття й представниками економічного сектору та сектору землекористування;

13) труднощі в мобілізації фінансової підтримки двосторонніх й багатосторонніх донорів, у тому числі міжнародних фінансових організацій. Відсутність бюджетної програми збереження біорізноманіття як джерела цільового фінансування. Недостатність фінансування на місцевому рівні як існуючих, так і нових об'єктів ПЗФ;

14) недостатньо розвинена інформаційно-консультативна служба про застосування методів, заходів і технологій невиснажливого господарювання з метою збереження біоландшафтного різноманіття й формування локальної, регіональної й національної екологічних мереж. Недосконалість методичної бази та відсутність практичного досвіду для створення екомережі;

15) неналежний рівень тематичного інформування щодо виконання вимог і завдань конвенцій, пов'язаних зі збереження біоландшафтного різноманіття, відсутність дієвої координуючої й об'єднуючої управлінської інфраструктури на всіх рівнях (локальному, районному, обласному, регіональному, національному) та комплексного підходу (організаційних структур, економічного стимулювання, адаптаційних і попереджуючих заходів) до вирішення практичних завдань. В більшості випадків інформація щодо стану виконання зобов'язань за Конвенціями

підміняється інформацією про виконання загальних природоохоронних заходів;

16) дефіцит кваліфікованого й досвідченого персоналу як в органах державного управління, так і на місцевому рівні;

17) відсутність кадастрів природних ресурсів.

До небезпечних *антропогенних* чинників впливу, що створюють загрози втрат біоландшафтного різноманіття та створення ефективної національної екомережі відносять (рис. 1) [13]: фрагментація ландшафтів, їх деградація через суцільну розораність, вирубку лісів й випалювання степів, відчуження території під кар'єри й шляхове будівництво, хімічне (до 75–80 % в окремих областях) й радіаційне забруднення, практично повну зміну режимів стоку й хімічного складу поверхневих водойм, значне рекреаційне навантаження. Раніше до 35 % території України було зайнято природною чи малозміненою рослинністю: ліси – 16 %, луки – 9,6 %, степи – 1 %, солончаки й болота – по 2 %. Наразі площа природної заповідної рослинності становить 4,1 % території, що у 2,5 раза, менше ніж в Європі. Площа природної рослинності у світі становить 1,8 га на людину, а в Україні – лише 0,36 га, з них лісів – менше 0,2 га, проте агроугіддя складають 71,3 % території. Україна – найрозораніша держава Європи, рілля займає 54 % її території, площа еродованих орних земель – 30 %. Грунт ріллі втрачає екологічні властивості саморегулювання. Про це свідчить зниження в ньому вмісту гумусу, який складає 3,1 %. Високий ступінь токсичності екотопів призводить до масової ураженості й виникнення хвороб як природних, так і культурних рослин і тварин, особливо патогенними грибами й вірусами [6, 8, 12].

Значних антропогенних змін зазнала лісистість України, яка в доісторичний період сягала 50 %. Сьогодні лісовий фонд становить лише 10,4 млн га, радіонуклідами забруднено 3 млн га. У I столітті лісами в Україні було зайнято 27 млн га, у 2000 році – лише 8,4 млн га, у 2005 році – 9,4 млн га (5,1 млн га – природні, 4,3 млн га – штучні ліси), до 2015 року заплановано їх площу довести до 11,5 млн га. Сировинні запаси значно виснажені, 82 % з них є хворими. Про це свідчать такі дані: молодняки становлять 31,5 %, середньовікові ліси – 44,6 %, пристигаючі – 12,7 % й перестійні – 11,2 %. За екологічними нормами пристигаючих лісів повинно бути не менше 20 % [9, 12].

Не стала винятком для деградаційних процесів і степова зона України, яка нині займає 34 % її території. Степи з природної рослинності в I столітті займали 19 млн га – майже всю зону в її сучасних межах. Нині степами зайнято лише близько 1 млн га. До 2015 року шляхом відродження степової рослинності заплановано їх площу збільшити до 1,5 млн га. Лучні екосистеми нині займають 13 % площі агроугідь, що в 5 разів менше, ніж у більшості європейських країн. Їх площа за останні 10 років скоротилась на

1,5 млн га, а врожайність у порівнянні з їх потенційною продуктивністю за сухою масою в середньому по Україні є меншою в 1,9 раза.

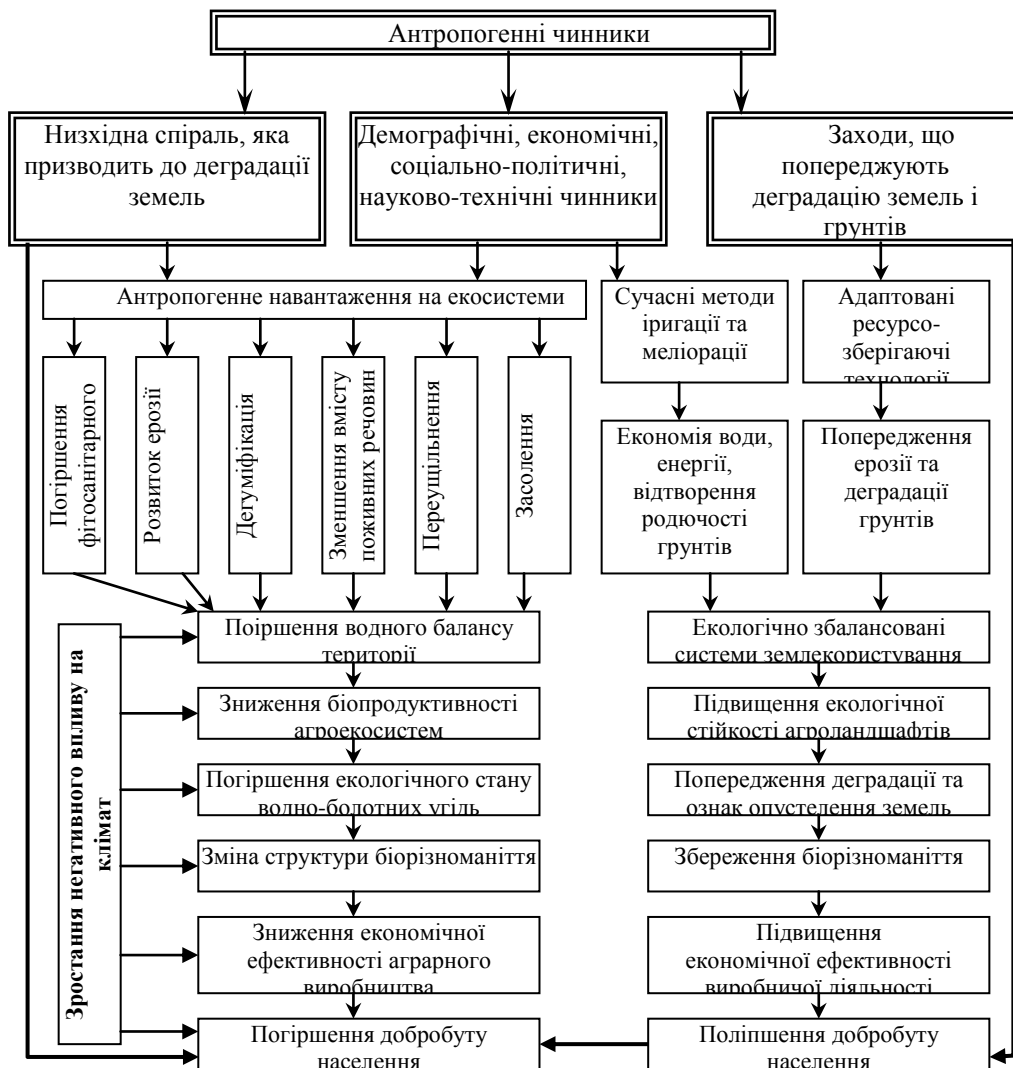

Рис. 1. Антропогенні чинники, що створюють загрози втрати біорізноманіттю [13]

Радіонуклідами забруднено 0,5 млн га лук. Болота і плавні в I столітті займали близько 4,5 млн га (не менше 6 % площі України в сучасних межах). Сьогодні лише 1,8 млн га (80 %) заболочені землі внаслідок меліорації, були осушені. Болота й заболочені землі нині становлять 957 тис. га (1,6 % території), до 2015 року за рахунок ренатуралізації площу

водно-болотних угідь заплановано довести до 2,5 млн га. Екосистеми солонців й солончаків займають 1,3 млн га, у I столітті вони займали не менше 4 % площі України (2,5 млн га). До 2015 року в результаті інтенсивного засолення земель вони можуть поширитися на площі до 1,5 млн га. Загалом природна рослинність в Україні у I столітті займала 55 млн га, сьогодні вона становить лише 18,5 млн га (28 % від площі території). (Для порівняння: у скандинавських країнах природна рослинність займає від 65 до 75 % їх території, а в центральноевропейських – 36–44 %). До 2015 року площу природної рослинності України, за рахунок формування екомережі, заплановано довести до 26,5 млн га [6, 12].

На відміну від видів, котрі часом можуть пристосуватися до антропогенного чинника, переселитися в штучні біогеоценози – агроценози, агрофітоценози, лісосмуги й лісопосадки, водосховища й ставки, природні екосистеми до людини не пристосовуються. Вони або остаточно деградують, або перетворюються на антиприродні (квазіприродні) екосистеми. Це сприяє тому, що приблизно 9 % судинних рослин, 38 % ссавців, 38,1 % плазунів, 29,4 % амфібій із цих екосистем перебувають в складному стані. Існують прогнози, що за умови збереження таких тенденцій частка ссавців, які будуть занесені до Червоної книги України, перевищуватиме 50 %, а уже в третьому виданні Червоної книги опиниться до 5 % фауни та 2/3 хребетних тварин [11].

Вплив ґрунтових вод на біорізноманіття ландшафтних систем пов'язаний з розвитком процесів підтоплення (до 20 тис. км² або 3,3 % території України) й активного дренажу підземних вод в межах впливу гірничих підприємств та водозборів (площа депресій в гірничодобувних регіонах – біля 22 тис. км² або 3,5 % площі України). Зарегульованість гідромережі України з втратою її дренажної й відновлюючої здатності внаслідок будівництва 28,5 тис. водосховищ й ставків із загальною площею водної поверхні біля 12 тис. км² (2 % території держави) значно зменшили біорізноманіття поверхневих водоймищ (екологічний стан річок України на 88 % – це поганий і дуже поганий) [8].

Головними чинниками змін екологічного стану ґрунтових вод і зростаючого їх дестабілізуючого впливу на біорізноманіття ландшафтних комплексів й поверхневих водойм є такі [8]:

- високі техногенні геохімічні навантаження на агроландшафти;
- комплексне забруднення ландшафтів промислово-міських агломерацій і селищ міського типу внаслідок тривалого накопичення значних обсягів повітряних викидів, рідких і твердих відходів, втрат нафтохімічних продуктів тощо;

- низький ступінь природної захищеності ґрунтових вод від забруднюючого впливу поверхневих комунально-господарських й техногенних об'єктів внаслідок обмеженого розповсюдження слабопроникних шарів глинистих порід (регіональних водотривів), площа яких коливається від 3,4 % (Луганська обл.) до 95,3 % (Полтавська) при середньому значенні по Україні біля 40 %;

– наявність значної кількості фільтруючих ставків-накопичувачів промислових стоків (біля 2800 об'єктів), з якими пов'язані зони стійкого забруднення. Інженерно-геологічні чинники мають два напрями впливу на біорізноманіття:

1) руйнування схилів з порушенням в їх межах механізмів хімічного живлення рослин при розвитку зсувів і лінійної ерозії;

2) абразійно-зсувне руйнування берегових ділянок поверхневих водоймищ та прибережно-морських територій з дестабілізацією ландшафтів зі зміною гідрохімічного складу вод й мінералогічного складу донних відкладів. Геофізичний вплив на біорізноманіття незначний, за винятком зон підвищеного (в 10 разів і більше порівняно з глобальним фоном) забруднення радіонуклідами Cs^{137} й Sr^{90} аварійного викиду ЧАЕС та високовольтних ліній електропередач, електромагнітне поле яких призводить до часткового пригнічення біоти, дезорієнтації птахів у польоті.

Українські вчені виділяють 4 рівні еколого-геологічних загроз біорізноманіттю [8]: 1) фоновий (норма); 2) початкового ризику (в 2–3 рази вище фонового); 3) підвищеного ризику (в 3–5 разів вище фонового або порушення стану геологічного середовища); 4) катастрофічного ризику (в 5–10 разів вище фонового рівня) Хоча біорізноманіття, як правило, залежить від генів, різновидів й екосистем, існує залежність її зменшення і від інших чинників. Дослідження українських фахівців і результати міжнародних проектів свідчать про те, що головними чинниками сучасного зниження сталості біорізноманіття є [11, 13, 14]:

– *втрата середовища існування*, 15 % території України оголошено зоною катастрофічної екологічної ситуації;

– *розповсюдження екзотичного різновиду*;

– *незаконне полювання (браконерство)*, систематична вирубка лісу, інтенсивне збирання ранньоквітучих рослин та рослин для традиційних лікарських цілей;

– *вплив і взаємозалежність ефектів* (різновид, що розвивається сумісно з іншим буде вимирати, якщо другий вид пари буде перебувати під загрозою зникнення);

– *забруднення (засмічення) і глобальна зміна навколишнього середовища, особливо клімату* (парниковий ефект, опустелювання, руйнування озонового шару, випадання кислотних опадів, смог);

– *структура виробництва і надмірне споживання*;

– *помилкова політика*, яка заохочує стимули деградуючого впливу на біорізноманіття (стихийний туризм, сільське господарство, лісівництво, транспорт, будівництво комунікацій, видобуток ресурсів, одержання енергії);

– *відсутність врахування цінностей природи* (цінність біорізноманіття має бути враховано в ціні виробу чи послуги) [2, 3];

– *небажання держави враховувати проблеми довкілля в політиці розвитку* (глобалізація світової економіки, домінування її інтересів над проблемами збереження біорізноманіття, екологічної безпеки; не дієвість

торгівельних обмежень видів ресурсів, що знаходяться під загрозою зникнення, відсутність екологічного аудиту для виробництва та екомаркування й сертифікації продукції, недостатній рівень екологічної культури, освіченості та добробуту населення).

Особливостями формування національної екомережі є [2, 9]: 1) розташування України у трьох фізико-географічних зонах. Екомережа охоплює надзвичайно різні ландшафти з різними властивостями, структурою, витривалістю до дії чинників і різною генетичною, екологічною й соціальною цінністю. Відповідно ефект її функціонування буде різним і залежатиме від умов, рельєфу, видового складу, будови та інтенсивності й виду людської (господарської) діяльності; 2) наявність великих річок, які протікають у меридіональному напрямку й являють собою великі екокоридори; 3) висока площа розораних земель, де в багатьох місцях зберігаються монокультури, що призводить до зменшення агробіорізноманіття.

Загрози формування національної екомережі пов'язані: 1) зі значною урбанізацією території, яка відіграє роль бар'єрів для проведення екокоридорів й міграції видів (в тому числі приміські зони, інтенсивне використання рекреаційних ресурсів, тимчасове збільшення густоти населення за рахунок туристів); 2) з розташуванням промислових агломераций, особливо розвиток гірничо-добувної, металургійної, коксохімічної й хімічної промисловості, машинобудування, енергетики, що створюють негативний вплив на довкілля через значну кількість відходів, стічних вод, забруднення повітря, поверхневих і підземних вод та ґрунтів; 3) з інтенсивністю розвитку сільського господарства з неефективним використанням земель, лісів (суцільно-лісосічні рубки, знищення підліску, травостою, орієнтація на штучне поновлення, що веде до панування монокультур, які становлять 40 % всіх лісів, різке зменшення видового складу, зміни умов існування) і лук (інтенсивне випасання, викошування, випалювання); 4) з добре розвиненою транспортною мережею, що призводить до масової загибелі тварин і птахів та є бар'єром для їх міграції й годівлі, а також відсутність спеціально-обладнаних переходів для тварин (особливо копитних) [6, 10].

Всі вищезгадані чинники, особливості й загрози необхідно враховувати при розробці територіальної організації національної екологічної мережі, яка б гармонійно вписувалася б генеральну схему планування території та стала ефективною складовою європейської екомережі.

Висновки і пропозиції

Отже, основні проблеми розвитку екомережі в Україні зумовлені недосконалістю системи управління в галузі заповідної справи, низьким рівнем цільового фінансування, матеріально-технічного забезпечення, недостатнім розвитком спеціальних наукових досліджень, слабкою правовою відповідальністю за порушення режиму заповідних територій і об'єктів. За сучасних умов переходу на ринкові відносини

господарювання, зміни форм власності на землю становище із розвитком екомережі в державі ускладнюється. З метою збереження біоландшафтного різноманіття, створення нових та охорони діючих заповідних об'єктів, формування національної ефективної екомережі й забезпечення збалансованого розвитку держави через демократизацію суспільства, необхідно провести раціоналізацію й вдосконалення екологічного управління, об'єднавши чотири складові: владу, бізнес, громадськість, науку. Вони і будуть формувати нову стратегію екологічної політики, збалансованого природокористування та забезпечувати процес втілення інноваційних підходів щодо формування й невиснажного використання екологічної мережі України.

Перспективи подальших досліджень.

Подальші дослідження слід зосередити на вдосконаленні природоохоронного законодавства, розробці науково-методичних підходів і практичних рекомендацій щодо формування структурних елементів екомереж різного рівня, забезпеченні належного фінансування для її створення, зменшенні загроз для біотичного й ландшафтного різноманіття.

Література

1. Білявський Г.О., Межжерін В.О. Нові аспекти теорії і практики гармонійного розвитку в умовах глобалізації у контексті соціальної безпеки //Екологія і ресурси: Зб. наук. праць. – К.: УІНСІР РНБОУ, 2003. – Вип. 7. – С. 92–101.
2. Борейко В.Е. Биоразнообразие не имеет цены. Ибо оно бесценно //Гуманитарный экологический журнал. – 2000. – Т. 2, вып. 2. – С. 5–11.
3. Борейко В.С. Святые места дикой природы. – К.: 1998. – 110 с.
4. Данилов-Данильян В.И., Лосев К.С. Экологический вызов и устойчивое развитие: Учебное пособие. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 418 с.
5. Загальнодержавна програма формування національної екомережі України. Інформація від Мінприроди //Жива Україна. – №3–4. – 2006. – С. 3–5.
6. Збереження біорізноманіття України (Друга національна доповідь). За ред. Мовчана Я.І., Шеляга-Сосонка Ю.Р. – К.: Хімджест – 2003. – 110 с.
7. Збереження і моніторинг біологічного та ландшафтного різноманіття в Україні. – К.: Національний екологічний центр України, 2000. – 244 с.
8. Коржнев М.М., Шеляг-Сосонко Ю.Р., Яковлев Є.О. Чинники впливу антропогенних змін геологічного середовища України на біорізноманіття і людину //Екологія довкілля і безпека життєдіяльності, №1, 2003., – С. 59–69.
9. Марушевський Г.Б., Мельничук В.П., Костюшин В.А. Збереження біорізноманіття і створення екомережі: Інформаційний довідник. – Київ: Wetlands International Black Sea Programme, 2008. – 168 с.

10. Національна доповідь України про гармонізацію життєдіяльності суспільства у навколишньому середовищі. Спеціальне видання до 5-ї Всеєвропейської конференції міністрів навколишнього середовища “Довкілля для Європи”. Відповід. керівник розробки – доктор економічних наук, професор *В.Я. Шевчук*. – К.: ТОВ “Новий друк”, 2003. – 128 с.
11. Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням: Підручник /За заг. ред. д.е.н., проф. *Л.Г. Мельника* та к.е.н., проф. *М.К. Шапочки*., Суми: ВТД “Університетська книга”, 2005. – 759 с.
12. *Попович С.Ю.* Природно-заповідна справа: Навчальний посібник. – К.: Арістей, 2007. – 480 с.
13. *Яцик А.В.* Аналіз взаємовпливу зміни клімату на біологічне різноманіття, опустелювання та стану виконання Україною рамкової конвенції ООН про зміну клімату, конвенції про біологічне різноманіття та конвенції про боротьбу із опустелюванням. Синергічний звіт. – Київ. – 2006 – 65 с.
14. Millennium Ecosystem Assessment, 2005. Ecosystem and Human Well-being: Desertification Synthesis. World Resources Institute, Washington, DC. UDK of 504.6(477.43/44) :502.7